

Mreža za podršku ruralnom razvoju -Područni centar Trstenik

Ministarstvo poljoprivrede,
šumarstva i vodoprivrede

Moravski Orašak
Trstenik

PLA/PRA SREDSTVO U OKVIRU PROJEKTA MREŽA ZA PODRŠKU RURALNOM RAZVOJU

Autor: Mirjana Vukčević, februar 2009

SADRŽAJ:

POGLAVLJE I OPIS METODOLOGIJE	3
1.1 Terminološko objašnjenje PLA	3
PLA-participijalno učenje i delovanje.....	3
Predmet PLA metode.....	7
Analiza situacije(situaciona analiza):aktivna procena sela - Participatory rural appraisal.....	9
Sredstva za situacionu analizu ili PRA sredstva.....	10
Način primene PLA metode.....	13
POGLAVLJE II REZULTAT PRIMENE PLA METODE	18
1. PREDSTAVLJANJE SITUACIJE U SELU - PRA SREDSTVO – VIZUALIZACIJA.....	18
2. VREMENSKA LINIJA - PRA SREDSTVO – VIZUALIZACIJA.....	22
3. MAPA RESURSA - PRA SREDSTVO – VIZUALIZACIJA.....	25
4. SEZONSKI KALENDAR-PRA SREDSTVO-VIZUALIZACIJA.....	28
5. KATEGORIZACIJA PREMA IZVORIMA PRIHODA - PRA SREDSTVO – VIZUALIZACIJA.....	34
6. KATEGORIZACIJA PREMA ŽIVOTNOM STANDARDU - PRA SREDSTVA.....	37
7. STVARANJE OPCIIJA ZA POBOLJŠANJE - SREDSTVO PLANIRANJA.....	40
	43
POGLAVLJE III LIČNA KARTA SELA BREZOVICA	44
UVOD.....	45
VOĆARSKA PROIZVODNJA	
Malina kupina.....	45
Šljiva jabuka.....	46
STOČARSKA PROIZVODNJA.....	47
STARI ZANATI.....	48
Vodenice potočare.....	48
Pečenje kreča.....	48
RURALNI TURIZAM.....	53

POGLAVLJE I OPIS METODOLOGIJE

1. OPIS METODOLOGIJE

Principi PLA su određeni znanjem o tome da zajednica može ući u razvojni proces jedino ukoliko je on iniciran od strane samih članova zajednice tj.iznutra, mobilizacijom mogućnosti zajednice da se samopomogne uz zajedničku (članovi zajednice + PLA pomagači ili treneri) identifikaciju sadašnjeg stanja i razvojnih potencijala.Najvažniji deo identifikacije sadašnjeg stanja jeste svest članova zajednice o torn stanju i način na koji ga oni razumeju.Prema principima PLA upravo je ta svest osnovna za rad na razvoju.

1.1 Terminološko objašnjenje PLA

PLA-participijalno učenje i delovanje

PLA je određena preko tri ključna termina:

PARTICIPACIJA-UČEŠĆE

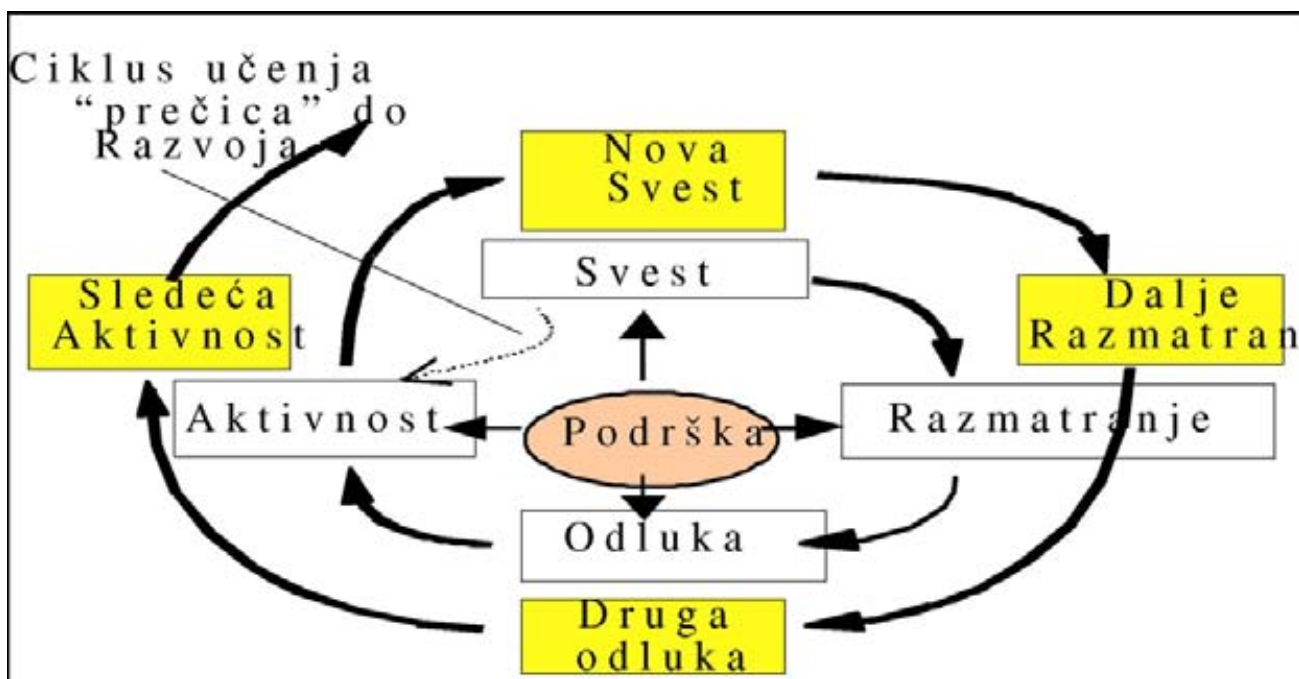
UČENJE

DELOVANJE

PARTICIPACIJA-UČEŠĆE-podrazumeva da i članovi zajednice i PLA pomagači moraju biti aktivni učesnici u razvojnom procesu , pri čemu treba naglasiti da su članovi zajednice ključni. Njihove tablice vrednosti, ideje za poboljšanje sopstvene situacije, predrasude, nade,strahovi,potencijali i potrebe su osnovna i polazna tačka za ulazak u razvojni proces.Oni snose sve posledice svog delovanja na poboljšanju,bilo one pozitivne ili negativne,tako da je i odgovornost njihova. Participacija za PLA pomagače znači učestvovanje u zajednici prilagođavanjem svog sistema mišljenja i delovanja sistemu mišljenja i delovanja zajednice.Tek iz ovakve pozicije moguća je podrška u inicijaciji razvojnog procesa i to sredstvima procesa intenzivne diskusije Proces uvođenja zajednice u razvojni proces u kome participiraju i članovi zajednice i PLA pomagači temelji se na učenju.

UČENJE-podrazumeva uvođenje nove »informacije« u svoj sistem mišljenja i delovanja,teorije i preke,koja se u taj sistem umešta,povezuje mnogostruko sa ostalim delovima celine i čini da nakon toga ta struktura za tu jednu informaciju postane drugačija. Kada postoji namera da se poboljšaju kompleksne situacije,kao što su životni uslovi ljudi,gde ne

postoje nikakva očigledna rešenja,od suštinskog je značaja da ljudi koji su pogođeni teškim životnim uslovima idu korak po korak kroz učenje.Ovakvo kretanje uključuje analizu situacije,planiranje i implementaciju i procenu preduzetih mera.Budući da se koraci učenja ponavljaju definisani su kao ciklus učenja.

OBJAŠNJENJE GRAFIKONA-u radu na razvoju treba koristiti ciklus učenja kao ključni princip da se pomogne poljoprivrednicima u poboljšanju poljoprivredne proizvodnje.Koraci ciklusa učenja su svest o situaciji sa svim onim što je određuje od potencijala do problema,razmatranje te situacije iz čega tek mora proizaći odlučivanje u pogledu mera koje treba preduzeti ,planiranja njihove primene i aktivnosti,delovanja kao implementacije tih mera.Nakon toga sledi buđenje svesti o situaciji nastaloj u zajednici nakon primene tih mera,za kojom sledi novo razmatranje itd.Ciklus učenja se tako širi oko početne svesti ili početne situacije.Svi koraci u ciklusu učenja moraju se polako prelaziti da bi istovremeno predstavljali uvođenje zajednice u razvojni proces.

Na grafikonu je predstavljena i „prečica do razvoja“ koju PLA metod izbegava.Ona može biti objašnjena na sledeći način.Oni koji žele da pomognu uvođenje zajednice u razvojni proces (nacionalne ili internacionalne organizacije),često smatraju da poljoprivrednici nisu svesni svojih ograničenja,da su bez znanja,da su daleko „iza“modernog poljoprivrednog razvoja.Ove se organizacije, na taj način ,vode isključivo svojom svešću o situaciji,predlažu rešenja ili predlažu i preduzimaju aktivnosti za poljoprivrednike.Poljoprivrednici su tako retko kad uključeni u proces poboljšanja sopstvenih životnih uslova.Ovaj pristup je često praćen najboljim namerama,ali budući da ključne osobe nisu uključene u proces,ne može za posledicu imati uvođenje zajednice u razvojni proces,već parcijalna rešenja nekih problema zajednice koji ubrzo izrastu u nove probleme.Osim

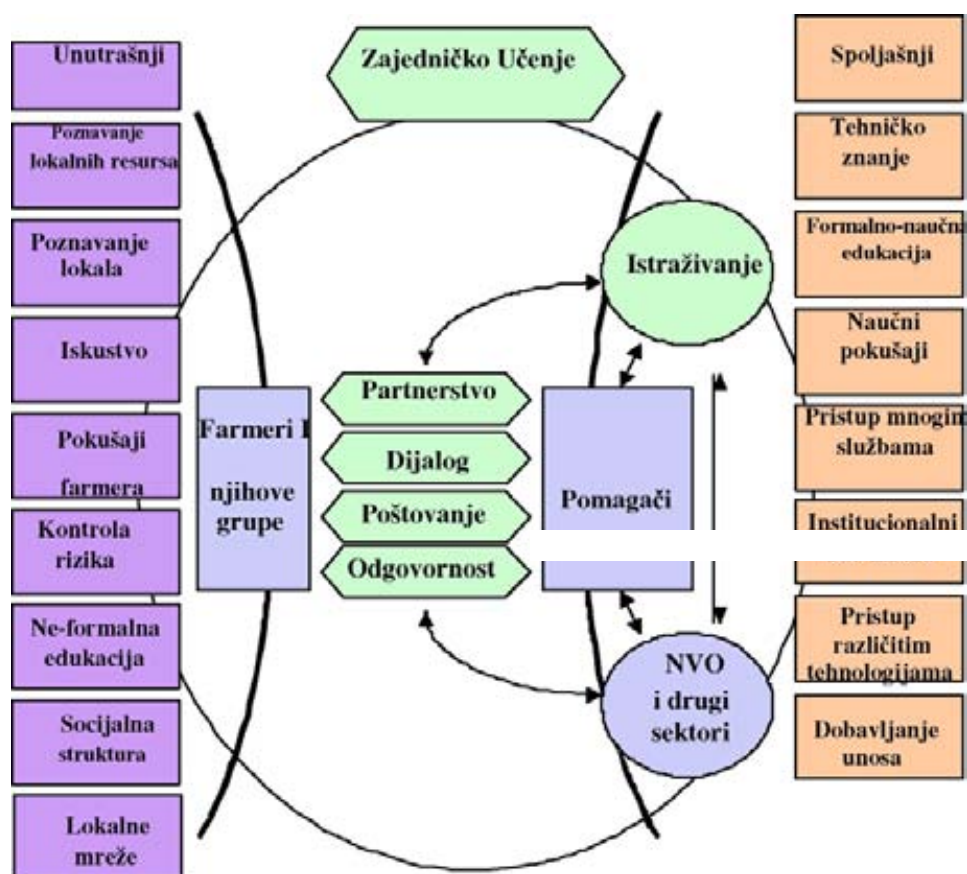

toga, to za posledicu ima i održavanje zajednice u stanju zavisnosti od pomoći sa strane. Međutim, cilj primene PLA metode jeste podrška uvođenju zajednice u razvojni proces koji je održiv tako da, kao što je rečeno, taj proces mora biti iniciran od strane članova zajednice. Oni otuda moraju proći sve korake u tom ciklusu zato što sve mere i njihova primena moraju proizaći iz njihove svesti i razmatranja.

Ciklus učenja je ključni element ne samo za poljoprivrednike, kada sprovedu mere da bi poboljšali svoju situaciju, već i za formiranje diskusionog procesa između poljoprivrednika i PLA pomagača da bi identifikovali odgovarajuću podršku uvođenju zajednice u razvojni proces.

Na grafikonu podrška je u središtu ciklusa učenja, a to znači da i sami PLA pomagači moraju zajedno sa članovima zajednice prolaziti sve korake ciklusa učenja da bi svoju podršku mogli da usaglase sa sistemom mišljenja poljoprivrednika i promenama koje se zbivaju u tom sistemu u toku kretanja kroz ciklus učenja. Pravilna komunikacija je ključ da se ciklus učenja učini delotvornim sredstvom. Ta komunikacija podrazumeva i usaglašavanje različite terminologije, kao i različitih znanja.

Da bi se razlike usaglasile prvo je potrebno utvrditi njihove granice. Razlike između znanja poljoprivrednika (unutrašnjih) i PLA pomagača (spoljašnjih) predstavljene su grafički u nastavku.

Zajedničko učenje poljoprivrednika i PLA pomagača upotpunjuje ciklus učenja i samo je element podrške. Uvažavanje različitih međusobnih znanja kao podjednako važnih je od suštinskog značaja, naročito za strana lica. Drugim rečima strana lica (PLA pomagači) uče da razumeju opažanja, znanja i ideje unutrašnjih kao preduslov da bi se zajednici pomoglo na razuman i ciljno usmeren način. Prema tome, znanje poljoprivrednika i njihovih porodica, njihova opažanja vlastite situacije i njihove ideje za poboljšanje trebalo bi da budu polazna tačka za situacionu analizu. Kao drugi korak, i ukoliko je potrebno, znanje stranih lica o specifičnim aspektima može biti uneto u diskusiju, što omogućava da unutrašnji uče od spoljašnjih.

DELOVANJE-u smislu postizanja konkretnih poboljšanja je osnovna i krajnja karakteristika učenja. Stoga bi diskusioni proces tokom situacione analize i planiranja trebalo da bude usmeren ka konkretnim rezultatima u okviru razumnog vremenskog perioda. Način delovanja i podrška koja mu je potrebna moraju proizaći iz ciklusa učenja i biti rezultat zaključivanja meštana, ali i podržan od strane PLA pomagača, odnosno, organizacije čiji su oni predstavnici.

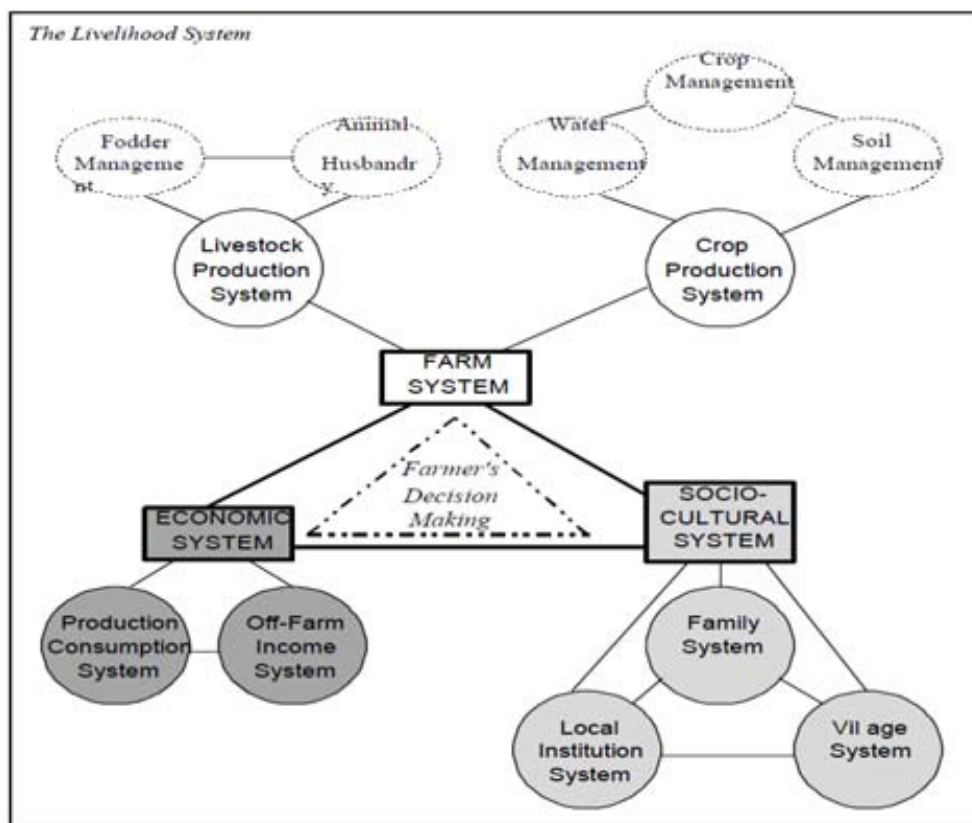
Predmet PLA metode

Život poljoprivrednika nije ograničen samo na poljoprivredna pitanja, već je mnogo kompleksniji. Pored pokušaja da se razumeju poljoprivredna gledišta, mi moramo da razumemo i životni sistem poljoprivrednika. Životni sistem se sastoji od tri glavna sistema:

1. ekonomskog sistema
2. poljoprivrednog sistema
3. socio-kulturnog sistema

Svaki od njih se sastoji od manjih pod-sistema. Cilj poljoprivrednika jeste da održava taj sistem u ravnoteži i da u skladu sa tim donosi odluke. Dakle, njegovo odlučivanje obuhvata i zavisi od predstavljenog trougla i vezano je za uravnoteženje odnosa među sistemima. Trenutno životni sistem poljoprivrednika nije u ravnoteži. Pored suočavanja sa problemima u poljoprivredi on je suočen i sa ekonomskim i socijalnim poteškoćama što ga sprečava da poboljša životni standard. Tek ukoliko poljoprivrednici i mi znamo koji delovi životnog sistema uzrokuju postojeću neravnotežu možemo zajedno doći i do određenih rešenja.

Otuda možemo životni sistem farmera nazvati predmetom PLA metode.

1.2 Sredstva PLA metode

PLA metoda primenjena u selu Brezovica obuhvata dva koraka:

- analizu situacije u selu
- planiranje.

U oba koraka se primenjuju različita sredstva PLA metode: PRA sredstva i sredstva planiranja.

Analiza situacije (situaciona analiza): aktivna procena sela - Participatory rural appraisal (PRA)

Situaciona analiza kao aktivna procena sela je postepeno razvijena tokom 1990 ih. Usmerena je na to da sami poljoprivrednici izlože i analiziraju svoju situaciju sa ciljem da započnu promenu i poboljšanje svojih životnih uslova. Strana lica (PLA treneri) učestvuju kao pomagači koji koriste postignuta saznanja radi podrške daljem usmeravanju zajednice na razvojni proces i analize mera koje treba sprovesti da bi se to poboljšanje postiglo. Rezultati situacione analize, koja se vrši u produktivnoj saradnji između pomagača i članova zajednice, treba da posluže u identifikaciji problema zajednice, sa istovremenom identifikacijom potencijala, njihovih ograničenja, kao i obima i vrste potrebne podrške za prevazilaženje identifikovanih ograničenja.

Situaciona analiza je prvi korak u procesu razvoja, zato što članovi zajednice aktivno učestvuju u analizi svoje situacije, na osnovu nje donose prave i pravovremene odluke vezane za poboljšanje trenutne situacije, stičući uvid u širinu konteksta u kome se ona događa. PLA treneri uče od i sa članovima zajednice. PRA je intenzivno, sistematično, polustrukturisano iskustvo učenja.

Karakteristike PRA

- a. Merenje uglova - Budući da je osnovni interes saznanje o što širem okviru trenutne situacije, analiza treba da bude široko strukturisana. To se postiže tzv. merenjem uglova, koje se odnosi na kompoziciju PLA tima, izvor informacija, metode i sredstva PRA.
  - tim treba da bude sastavljen od osoba različitog pola, godišta, profesionalnog i lokalnog znanja
  - izvor informacija je mišljenje članova zajednice, sekundarni podaci o zajednici, stručne osobe, sopstvena moć zapažanja i iskustvo aktivnog učešća u svakodnevnom životu.
  - metode koje se koriste su planiranje, dijagrami, rangiranje, polustrukturisani intervjui
  - PRA sredstva: predstavljanje situacije u selu, vremenska linija, rangiranje na osnovu izvora prihoda, mapa resursa, sezonski kalendar i kategorizacija prema životnom standardu

- b. Kontinuirana analiza - Podaci koji se steknu na jednom sastanku sa članovima zajednice odmah se analiziraju i tako pripremaju za naredni sastanak. Na taj način se znanje o situaciji zajednice postepeno nadgrađuje već tokom diskusije sa članovima zajednice.
- c. Fleksibilnost i neformalnost metode-sve metode su polustrukturisane. U skladu sa procesom diskusije se preispituju, prilagođavaju i modifikuju.
- d. Optimalno neznanje i odgovarajuća nepreciznost - U toku diskusionog procesa primaju se razne informacije. Sticanjem znanja o situaciji stiže se mogućnost razlikovanja potrebnih i nepotrebnih primljenih informacija. PLA treneri primaju informacije sa optimalnim neznanjem i nepreciznošću, ali moraju biti osposobljeni da mem neznanja i nepreciznosti postave sami u saglasnosti sa upoznavanjem situacije, kao uslova i okvira koji određuje informacije.
- e. Kritička svest - Za sud o informaciji potrebna je kritička svest. Primenjeno u ovom kontekstu to znači da PLA trener treba da uzme u obzir sve uslove koji mogu uticati na objektivnost dobijene informacije neophodne za situacionu analizu. Na primer:
  - loša berba čini da ljudi svoju situaciju vide negativnije
  - bogatiji u zajednici često daju sasvim suprotne informacije od siromašnijih.

Sredstva za situacionu analizu ili PRA sredstva

Nabrojana sredstva se koriste kako bi se sa članovima zajednice što sistematičnije i obuhvatnije analizirala njihova situacija. Svako sredstvo pojedinačno osvetljava različite aspekte životnog sistema zajednice (poljoprivrednog, ekonomskog i socio-kulturnog).

Rezultati primene ovih sredstava, dakle, situaciona analiza, služe kao osnova za stvaranje opcija za poboljšanje i odlučivanje koje mere s tim u vezi treba preduzeti. I primena PRA sredstava, kao i analiza rezultata te primene odvijaju se u diskusionom procesu sa članovima zajednice. Članovi zajednice uz podršku PLA pomagača treba da sve dobijene informacije povežu u celinu koja adekvatno opisuje njihovu situaciju.

1. PREDSTAVLJANJE SITUACIJE U SELU-Ovim sredstvom članovi zajednice započinju diskusioni proces čiji je cilj situaciona analiza, kao korak u razvojnom procesu, pre svega identifikacijom potencijala i problema zajednice. Sredstvo se primenjuje u plenumu ili grupi.

2. VREMENSKA LINIJA-Primena ovog sredstva omogućava razumevanje trenutne situacije sticanjem uvida u prošlost, tj. prošle uspešne i neuspešne pokušaje da se situacija promeni i događaje koji su direktno ili indirektno uzrokovali trenutnu situaciju. Sredstvo se primenjuje u manjoj grupi sastavljenoj od starijih članova zajednice.

3. KATEGORIZACIJA PREMA IZVORIMA PRIHODA-Primenom ovog sredstva stičemo uvid u ekonomski sistem i izvore prihoda članova zajednice, upoznajemo se sa problemima u sticanju prihoda

poljoprivrednim delatnostima i saznajemo obim zastupljenosti vanpoljoprivrednih prihoda. Sredstvo se ponavlja u više grupa kako bi se stekao uvid o različitim izvorima prihoda .

4.MAPA RESURSA-Primenom ovog sredstva stičemo uvid u pregled koji članovi zajednice imaju nad svojim potencijalima, pre svega resursima, i mogućnostima njihove eksploatacije radi poboljšanja životnih uslova .Sredstvo se primenjuje u manjoj grupi kojoj se prepušta crtanje mape i obeležavanje resursa na njoj.

5.SEZONSKI KALENDAR Primenom ovog sredstva stičemo uvid u poljoprivredni sistem zajednice, istovremeno osvetljavajući, kroz razmatranje distribucije prihoda i rashoda, ekonomski sistem.Sredstvo se primenjuje u grupi sastavljenoj od poljoprivredno aktivnih meštana, sa što širim spektrom poljoprivrednih delatnosti u toku godine.

6.KATEGORIZACIJA PREMA ŽIVOTNOM STANDARDU Primenom ovog sredstva stičemo uvid u socio-kulturni sistem zajednice.Članovi zajednice koji učestvuju u radu razlikuju domaćinstva prema životnom standardu.Cilj je da se sva domaćinstva obuhvate kategorijama i da se navedu karakteristike različitih kategorija životnog standarda u datoj zajednici onako kako ih poimaju učesnici u radu.Sredstvo se primenjuje u grupi.

Planiranje

Planiranje je sledeći korak nakon završene analiza situacije i jedan od koraka u ciklusu učenja. Najvažnije sredstvo koje se primenjuje u ovom koraku PLA metode jeste stvaranje opcija onoga što može biti učinjeno za poboljšanje situacije .

Stvaranje opcija za poboljšanje situacije

Stvaranje opcija se usmerava ka sticanju ideja o onome šta može biti učinjeno da se poboljša situacija, stoga je to proces buđenja ideja. Ovo sredstvo se primenjuje na informacije koje smo stekli primenom PRA sredstava.U ovoj fazi izvodljivost ne bi trebalo da bude uzimana u obzir, zato što i vidljivo lude ideje mogu imati potencijale koji vode ka promenisu situacije. Da bi se zadržao jasan pogled,opcije moraju biti konstruisane na osnovu mogućnosti njihovog izvođenja

- od strane samih seljaka
- od strane samih seljaka i uz pomoć sa strane
- samo uz pomoć sa strane.

Vremenski aspekt takođe pomaže formiranju procesa buđenja ideja: u svakoj koloni, one koje verovatno mogu biti sprovedene za relativno kratko vreme mogu stajati zajedno, I one za koje treba više vremena za sprovođenje. Prvo od sredstava planiranja je stvaranje opcija.Ono sledi situacionu analizu koja nam daje okvir za stvaranje i analizu opcija za poboljšanje.U toku predstavljanja situacije u selu kao prvog primenjenog PRA sredstva članovi zajednice iznose potencijala i probleme svoje

zajednice kao odgovore na pitanja „Šta vam se ne/sviđa u vašem selu?“.Spisak problema u toku situacione analize ,odnosno rada sa članovima zajednice ,može biti proširen u zavisnosti od aktivnog promišljanja članova zajednice o svojim problemima.Ovo sredstvo omogućava članovima zajednice da među tim problemima razlikuju one koje mogu sami rešiti,za koje im treba i pomoć sa strane i one probleme koji zavise isključivo od pomoći sa strane.Takvo razlikovanje omogućava usredsređivanje na izvodljiva rešenja i mobilizaciju vlastitih potencijala.“Opcije za poboljšanje“ su ti navedeni problemi tretirani kao oni čije bi rešavanje poboljšalo situaciju.Sredstvo se primenjuje u plenumu ili grupi.

Način primene PLA metode

Budući da se diskusioni proces odvija u formi sastanaka (sa većim ili manjim brojem prisutnih članova zajednice) treba nešto reći i o sprovođenju sastanaka kako bi rad u zajednici bio uspešan.

Strukturni sastanci

Svaki sastanak bi trebalo da ima istu strukturu koja je sačinjena od tri faze:

1. Uvodna faza
2. Glavna faza
3. Završna faza

Nijedna od ovih faza ne sme biti zanemarena,a prelaz među njima mora biti spontano i ciljno ostvaren.

Vođenje sastanaka/moderacija

Moderacija znači omogućavanje diskusije grupe ljudi. Moderator je zadužen za odabir i primenu odgovarajuće metodologije kojom se vodi procesdiskusije.Čineći to, učesnici mogu postići dobre rezultate u razumnom vremenskom periodu.

Priprema za sastanak

Neki osnovni podaci o situaciji u selu, o samim ljudima, kao i o datoj organizaciji, od velike su pomoći za efektivno usmeravanje sastanka. Osnovno znanje o samoj svrsi rada sa članovima zajednice, proceduri, temi I naročito o željenom rezultatu, neophodni su za uspešno sprovođenje sastanka.

Moderator mora biti jasan u pogledu krajnjeg cilja sastanka koji treba postići. Ovo se u pripremi za sastanak može učiniti formulisanjem rečenice, kao npr: “ Na kraju sastanka učesnici su opisali i analizirali različite izvore prihoda koji postoje u selu”

Naročito uvod sastanka mora biti jako dobro isplaniran i uvežban, ukoliko je to potrebno, zato što on u velikoj meri određuje kvalitet diskusije.

Dostizanje tri cilja

Moderator mora postići da izbalansira tri cilja:

- aktivno uključivanje učesnika
- dostizanje visoko-kvalitetnih rezultata, u smislu transparentnog procesa i postizanja samog cilja
- završavanje sastanka u razumnom vremenskom periodu
-

Vođenje sastanka

Moderator je zadužen za vođenje diskusije i za proces učenja. Vođenje znači uvek biti potpuno jasan o željenom rezultatu sastanka ("C destinacija")

Moderator treba obavestiti učesnike o svrsi narednog koraka.

Ovo pomaže održavanju transparentnosti. Napomenuti ono što je rečeno i prikazano. Time se izbegava ponavljanje. Obavestiti o prethodnom sastanku i aktivnostima koje su učesnici sami postigli (vidi grafikom). Ovo pomaže učesnicima da shvate da je razvoj postepeni proces. Šta više, pominjanje pozitivnih rezultata sa prethodnog sastanka pomaže podizanju morala kod ljudi. Naravno, pominjanje onoga što

će se odigrati pomaže učesnicima da shvate da je razvoj zapravo proces.

Development work - a stepwise process

Previous meeting	Farmers' activities	<u>Current meeting</u>	Farmers' activities	Next meeting	Farmers' activities
------------------	---------------------	------------------------	---------------------	--------------	---------------------

Analaziranje odgovora učesnika

Moderator mora da analizira svaki odgovor / izjavu koju su izrazili učesnici i mora istovremeno donositi zaključke o tome kako nastaviti dalju diskusiju nakon tih izjava/odgovora.

Postavljanje pitanja

Postavljanje pitanja je jako važno u pomaganju učesnicima sastanka da idu kroz korake Ciklusa učenja, zato što to stimuliše da se kritički osvrnu na njihovu situaciju. Pitanja moraju biti tako formulisana da otvaraju diskusiju i donose opširne odgovore.

Postupak sa očekivanjima i strahovima

Kada se započinje saradnja sa članovima seoske zajednice, oni obično imaju očekivanja i strahove o tome šta će se desiti .Neka od tih očekivanja i strahova se uvećaju tokom sastanaka, druga ostaju neiskazana ali živa u njihovim mislima. U svakom slučaju ona su logična i razumljiva sa stanovišta farmera. Ovo su neki nagoveštaji, kako postupati sa ovim očekivanjima.

- Aktivno se posvetiti očekivanjima i strahovima farmera, čak i kada ona nisu iskazana. Mi znamo da oni imaju ova očekivanja i da očekuju odgovore.

- Poštenje je ključ saradnje i stoga se ne prave nikakva obećanja koja ne mogu biti ispunjena.

-

Razmatranje spornih pitanja

Izjave učesnika pružaju neke informacije, ali obično ne pokrivaju sve karakteristike spornog pitanja. Tada moderator ne bi trebalo da bude zadovoljan prvim odgovorom, već da zamoli osobu za više detalja.

Preusmeravanje pitanja

Učesnici često pitaju pomagača za njegovo mišljenje o određenoj temi. Imajući za cilj uključivanje više ljudi u diskusiju, i navodeći ih da misle o tome, moderator može vratiti pitanje nazad grupi: “Šta drugi misle o spornom pitanju”?

Razjašnjavanje spornih pitanja na različite načine

Kada se objašnjavaju kompleksna sporna pitanja, mogu se ponoviti upotrebom drugih reči da bi se stvar objasnila različito. Ovo pomaže da se sadržina upotpuni većim brojem karakteristika i olakšava razumevanje onoga što je rečeno.

Ohrabrivanje učesnika

Svaka osoba, pa tako i sami seljaci vole da dobiju pozitivnu reakciju, što pomaže da se uzdigne motivacija ljudi kao i da se stvori dobra atmosfera. Na taj način moderatori mogu povremeno, ali uvek kada su dobre stavke pomenute, da ohrabre učesnike dajući im pozitivnu reakciju kao “dobro rečeno”, “zvuči jako interesantno”, “dobro urađeno”.

Rad u grupama ...	Rad u plenumu ...
<p>Dozvoljava članovima zajednice koji su u nevolji (ženama, mlađim ljudima) da govore slobodno</p> <p>Dozvoljava da više ljudi aktivno učestvuje u diskusiji</p> <p>Diskutovati specifična sporna pitanja sa specifičnim grupama u selu</p>	<p>Stvara transparentnost dajući iste informacije svima koji su prisutni</p> <p>Štedi vreme dajući informaciju većoj grupi.</p> <p>Promovisati razmenu informacija među različitim grupama sela tj. prezentacija rezultata rada grupa</p>

Ponovo objasniti svrhu PLA

Naizmenična primena plenarne i grupne diskusije

I grupna i plenarna diskusija imaju naročite prednosti kao što prikazuje tabela. Zadatak je moderatora da se odluči za odgovarajući tip diskusije. Budući da je PLA metoda fleksibilna u svojoj primeni ona dopušta da se, u zavisnosti od situacije na koju se primenjuje, ova dva tipa diskusije kombinuju ili da se primenjuje samo jedan od njih.

Efikasna upotreba vremena

Moderator može efikasno iskoristiti vreme pridržavajući se sledećih pravila:

- ne diskutovati o metodologiji, već samo informisati ljude o njoj
- zaustaviti diskusiju kada počne da se vrti u krug, i naglasiti ponovo ciljeve sastanka
- napraviti kratak pregled kada su svi glavni aspekti prodiskutovani
- ne moraju svi prisutni uvek da sve komentarišu

Vizualizovanje i upotreba kartica

Vizualizovanje je javno beleženje glavnih rezultata. Ovo pomaže da se oformi diskusija, da se stvori transparentnost, i da se pokaže progres tokom date diskusije i tokom čitavog procesa analize situacije i planiranja.

Kratak pregled datih sela ili lična karta sela

Kada je sprovedeno nekoliko sastanaka, članovi zajednice i pomagači će imati jasan pregled situacije sela. Ovaj pregled bi takođe trebalo da bude dokumentovan zato što opisuje okvire razmatranih poboljšanja. Kao osnovna struktura, mo^ve se upotrebljavati životni sistem poljoprivrednika:

- Poljoprivredni aspekti
- Ekonomski aspekti
- Socijalni aspekti.

Dakle, lična karta sela treba da obuhvati analizu navedenih sistema.

POGLAVLJE II REZULTAT PRIMENE PLA METODE

1.PREDSTAVLJNJE SITUACIJE U SELU -PRA SREDSTVO-VIZUALIZACIJA

PROBLEMI	POTENCIJALI
<ul style="list-style-type: none"> • Loša i nedovoljna infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> • Blizina administrativnih centara
<ul style="list-style-type: none"> • Nerantabilna proizvodnja (disparitet cena)	<ul style="list-style-type: none"> • Blizina turističkih centara
<ul style="list-style-type: none"> • Porast broja staračkih domaćinstava (opadanje broja stanovnika)	<ul style="list-style-type: none"> • Voćarstvo
<ul style="list-style-type: none"> • Kulturni život u zamiranju	<ul style="list-style-type: none"> • Vinogradarstvo
<ul style="list-style-type: none"> • Porast broja neoženjenih	<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje škole
<ul style="list-style-type: none"> • Ekologija (deponija, zagadjenje reke)	<ul style="list-style-type: none"> • Krečarstvo
<ul style="list-style-type: none"> • Nepokrivenost signalom mobilne telefonije	<ul style="list-style-type: none"> • Pčelarstvo
<ul style="list-style-type: none"> • Povraćaj doma kulture	<ul style="list-style-type: none"> • Lekovito bilje (sakupljanje I prerada)
<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna organizovanost proizvođača	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj seoskog turizma
<ul style="list-style-type: none"> • Nesiguran plasman poljoprivrednih proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> • Šumski kompleksi
<ul style="list-style-type: none"> • Zastarela poljoprivredna mehanizacija	<ul style="list-style-type: none"> • Stočarstvo
<ul style="list-style-type: none"> • Zapostavljena edukacija poljoprivrednih proizvođača	<ul style="list-style-type: none"> • Pečurka (sakupljanje)
<ul style="list-style-type: none"> • Nedostaje hladnjača	<ul style="list-style-type: none"> • Lovstvo

Sredstvo je primenjeno u većoj grupi od 23 meštana od kojih su 5 činile žensku populaciju i 18 mušku populaciju. Predstavljnje situacije u selu se primenjuje kao prvo u nizu sredstava za situacionu analizu (PRA),zato što nam omogućava sticanje uvida u

način na koji meštani vide svoju situaciju, koje probleme i potencijale smatraju važnim i daje nam okvir za primenu ostalih (PRA)sredstava.

Selo Brezovica ima 781 stanovnika i 213 domaćinstava i spada u jedno od manjih seoskih naselja u opštini Trstenik. Prosečna gustina naseljenosti je ispod 100 st/km². Zahvata prostor od 1390 ha.

Kako je dolina Brezovačke i Popinske reke veoma bogata mermerom stanovništvo se uglavnom bavi krečarskim zanatom i to vise od dva veka .

Osim krečarstva ,meštani kao svoje osnovne poljoprivredne potencijale pre svega ističu nezagađenu životnu sredinu za proizvodnju biološki zdrave hrane (maline,kupine,šljive), vinogradarstvom se meštani bave samo za svoje potrebe mada se nadaju nekim boljim danima.

Velike površine pod prirodnim pašnjacima omogućavaju veoma kvalitetnu ispašu stoke,što zbog raznovrsnosti biljnih vrsta veoma utiče na kvalitet mleka i mlečnih proizvoda tako da meštani u tome vide veliki potencijal, takođe i velike površine pod strnim žitima i legiminozama meštanima omogućuje i kvalitetnu prihranu stoke i tokom zatvorenog sistema držanja, u čemu takođe vide veliki potencijal.

Posebno mesto u Brezovici zauzima razvoj seoskog turizma, povoljan geografski položaj, raznolik reljef i prijatna umereno -kontinentalna, očuvana životna sredina, bogatstvo voda, kulturno-istorijski spomenici u okruženju, etnografsko nasleđe, poznata predusretljivost ljudi i neiscrpne mogućnosti u poljoprivredi su više nego dobra osnova za razvijanje seoskog turizma.

Celo područje je idealno za pešačenje, biciklizam, planinarenje i lov! Bogatstvo prirode, šuma i pašnjaka pogoduju prikupljanju lekovitog bilja i pečuraka što bi u perspektivi mogao da bude veliki potencijal sela. Prednost je i postojanje osnovne škole za najmlađe, od prvog do četvrtog razreda. Deca da bi završila osnovno i srednje obrazovanje primorani su da putuju!

Kao svoje glavne probleme meštani sela Brezovica ističu lošu i nedovoljnu infrastrukturu, loši putevi u mnogim deonicama dotrajali su i u kisnom zimskom periodu su teže prohodni, u selu ne postoji mreža gradskog vodovoda i kanalizacije, vodom se meštani snabdevaju iz 8 seoskih separatnih vodovoda! Kao svoje velike probleme meštani vide u staroj zastareloj mehanizaciji (20-30 godina) a nepovoljni uslovi za kupovinu im ne dozvoljavaju da ih reše. Skup repromaterijal, nerentabilna proizvodnja kao i neorganizovan otkup proizvoda čine njihove rashode većim što dovodi do znatnog smanjenja proizvodnje i iskorišćavanje potencijala sela. Takođe kao problem ističu i nedostatak društvenih, kulturno- zabavnih sadržaja, veliki broj neženja i nepokrivenost mob. telefonijom. Što se tiče zdravstvene zaštine selo nema ambulantu pa se meštani leče u gradskom domu zdravlja Trstenik i Vrnjačka Banja. Veterinarska služba u selu ne postoji, ali dolazi iz Trstenika po pozivu meštana!

Kao veliki problem u selu o smeštani ističu i nepostojanje hladnjače i zapostavljenu stručnu edukaciju poljoprivrednih proizvođača!

Ženski deo populacije kao veliki problem u selu vidi dominantnost muškaraca u odlučivanju i vođenju domaćinstva, obzirom na to da žene i muškarci skoro podjednako dele aktivnosti u toku godine!

2. VREMENSKA LINIJA -PRA SREDSTVO-VIZUALIZACIJA

- 1934 - Obnovljena crkva Svete Petke
  - 1936 - Podignuta prva škola, imala je 50-ak učenika
  - 1948 - Izgrađen Dom kulture ,podignut spomenik poginulima u I svetskom ratu.
  - 1958 - Najveće migracije stanovništva u grad (počela sa radom Prva Petoletka)
-selo je do tada pripadalo opštini Vrnjačka Banja, izgradnjom Prve petoletke selo je prešlo u Trsteničku opštinu.
  - 1960 - Osnovana zemljoradnička zadruga „SLOGA“
  - 1964 - Uvedena struja
  - 1965 - Uvedena prva autobuska linija Vrnjačka Banja -Brezovice
-uvedena voda u školsku zgradu, crkvu i Dom kulture
-napravljen ugostiteljski objekat
  - 1969 - Asfaltiran put kroz selo
- napravljen seoski bazen za kupanje
  - 1980 - Počela intenzivnija proizvodnja kreča
  - 1990 - Broj učenika 37
  - 1991 - Beleže se prvi koraci u razvoju seoskog turizma (Gazdinstvo Glidžić)
  - 1995 - Počela intenzivnija proizvodnja maline
  - 1998 - Uvedena fiksna telefonija
  - 2000 - Počelo renoviranje crkve Svete Petke
  - 2002 - Beleži se najveća posećenost Turističko-ugostiteljskoj kući dvesta noćenja
  - 2004 - Renoviran krov na školi
  - 2008 - Osnovano udruženje domaćina
  - 2009 - Broj učenika 16
- Sredstvo je primenjeno u grupi od 6 starije osobe, 5 muškaraca i jedna žena.

Današnje selo Brezovica poznato je od 1476 godine kada se prvi put pominje pod nazivom Stanci u požeškoj nahiji. Ime je dobila proprostanim brezovim šumama („kakve su se mogle videti samo u Rusiji,„)iskrčenim u vreme osnivanja sela .

Vremenska linija kao PRA sredstvo omogućava nam sticanje uvida u prošlost sela, ovo sredstvo obuhvata informacije koje nam osvetljavaju ekonomski, socio-kulturni i poljoprivredni sistem sela u svim promenama koje su se u tim sistemima dogodile u prošlosti ukazujući istovremeno i na uzroke sadašnjeg stanja. Vremenskom linijom primenjenom u radu u selu Brezovica obuhvaćen je vremenski period od 75 godina, dakle, period od 1934 godine do danas.

Sredstvo je primenjeno u grupi od 6 meštana,5 muškaraca i jedna žena .

1934 - obnovljena je crkva Svete Petke na mesto stare crkve brvnare koja je služila svojoj nameni sve do **1934.** godine kada je sagrađena nova savremena crkva.

Godine **1936.** sagrađena je četvorogodišnja škola koja je tada brojala 50 učenika od prvog do četvrtog razreda, 1948. godine izgrađen je Dom kulture i podignut spomenik poginulim učesnicima Prvog svetskog rata. Sve do **1958.** godine selo Brezovica pripadalo je opštini Vrnjačka Banja, sa izgradnjom i početkom rada Prve Petoletke velike industrije u Trsteniku selo Brezovica pripalo je opštini Trstenik a samim tim i veliki broj meštana migrirao je u grad Trstenik jer je Petoletka svojevremeno zapošljavala veliki broj radnika.

1960.-osnovana je zemljoradnička zadruga “ SLOGA“Koja danas više i ne posluje.

1964.- uvedena je struja odnosno izvršena je elektrifikacija koja je pospešila kvalitet života seoskog stanovništva.

1965 - Uvedena prva autobuska linija Vrnjačka Banja
- Brezovica, uvedena voda u školsku zgradu, crkvu i Dom kulture
I napravljen ugostiteljski objekat „Brezovica „

1969 - Asfaltiran put kroz selo što je poboljšalo kvalitet života i bolju I bržu komunikaciju sa okolnim gradovima, napravljen je i seoski bazen za kupanje kao buduća okosnica seoskog turizma.

1980-Počela intenzivnija proizvodnja kreča

1990-Broj učenika je smanjen, tako da je ove godine broj učenika bio 37

1991 -Beleže se prvi koraci u razvoju seoskog turizma (Gazdinstvo Glidžić), turističko ugostiteljska kuća raspolaže sa 3-dvokrevetne i 1- trokrevetnom sobom

1995-Počela intenzivnija proizvodnja maline, koja je i dan danas najznačajniji izvor prihoda.

1998 - Uvedeni su prvi telefoni

2000 -Počelo renoviranje crkve Svete Petke;

2004 -Renoviran krov na školi;

2008 - osnovano udruženje domaćina, u selu broj stanovnika se smanjuje veliki procena beleži samačka i staračka domaćinstva tako da broj dece u školi

2009 - znatno smanjen u odnosu na predhodne godine i iznosi 16 učenika u sva četiri razreda.

3. MAPA RESURSA -PRA SREDSTVO-VIZUALIZACIJA

Sredstvo je primenjeno u grupi sastavljenoj od 5 učesnika od kojih su četvorica bili muškarci i jedna devojka.

Primenom ovog sredstva (mape resursa)dobijena je slika resursa odnosno potencijala kojima raspolaže selo Brezovica

Selo Brezovica se nalazi u centralnom delu Srbije, desnoj obali Zapadne Morave i brežuljkastim padinama šumovite planine Goč (Mali Vrh-992 m). Selo je razbijenog tipa, gde je 42.8 % agrarnog stanovništva. Nalazi se 14 km jugozapadno od Trstenika i isto toliko od poznate Vrnjačke Banje. Udaljeno je 8 km od magistralnog puta Kraljevo-Pojate.

Brežuljkast reljef, umereno-kontinentalna klima, vijugav tok Brezovačke reke, brze planinske rečice, šumski kompleksi koji se smenjuju sa vinogradima i oranicama, raznolik biljni i životinjski svet čine ovaj kraj veoma zanimljivim. Brezovica je udaljena

od Beograda 215 km a od Novog Sada 297 km.

Brezovica obuhvata ogromnu teritoriju tako da uzdužno i popreko drži 56 (8x7)kvadratnih kilometara svoje površine graniči se sa dve opštine i to sa istočne strane sa opštinom Aleksandrovac, a sa zapadne strane sa opštinom Vrnjačka Banja.

Kroz sredinu sela prolazi asfaltirani put koji prati tok Brezovačke reke Bršljanice i pored koga se nalazi veći broj domaćinstava, dok je nešto manji broj domaćinstava raštrkan u nekoliko manjih zaseoka koja nose naziv po prezimenima koja dominiraju u tom kraju (Rakezići, Baraći, Todorovići i Đorđevići)

Na početku i na kraju sela nalazi se po 1 vodenica potočara.

Crkva, škola, Dom kulture, restoran, bazen, mesna zajednica kao i prodavnice nalaze se u centru sela. Brezovica ima dva groblja jedno je blizu crkve dok je drugo nešto udaljenije.

U jugozapadnom delu sela nalazi se skretanje za susedno selo Stublice i u tom delu je kamenolom (majdan) iz koga se vadi kamen krečnjak. Krečane su raspoređene duž asfaltnog puta ima ih oko 20 -ak od kojih su samo nekoliko aktivne .

Na istočnom delu sela nalazi se etno selo „RAKEZIĆ,, koje je u izgradnji kao i gatar divljih svinja .

U selu ima dosta voćnjaka gde dominiraju malinjaci, a po obodu sela nalazi se šume (brezove, bukove hrastove a ima i četinara) koje se prostiru na 529 ha, dok 186 ha otpada na njive ,voćnjaka ima nešto manje 152 ha dok se pašnjaci prostiru na 99 ha . Brezovica je selo koje nema zdravstvenu ambulantu.

4.SEZONSKI KALENDAR -PRA SREDSTVO -VIZUALIZACIJA

Sezonski kalendar	Januar	februar	mart	april	maj	jun	jul	Avgust	septembar	oktobar	novembar	decembar
Padavine												
Temperatura												
Malina Kupina												
Šljiva												
jabuka	MIROVANJE	REZIDBA	ZAŠTITA						BERBA			
stočarstvo	jagnjanje											
ratarstvo	Osnovna obrada	SEVA							Žetva			
Šumski plodovi					pečurke				jabuke Ostali			
Ogrevno drvo			SEČA PO POTREBI						INTENZIVNA SEČA			

Prihodi	↑	↑	↑	↑	↑↑	↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑	↑
Rashodi	↑↑	↑	↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑	↑↑	↑↑	↑

Muškarci	↑	↑↑	↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑	↑↑	↑↑
žene	↑↑	↑↑	↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑	↑↑	↑↑	↑↑

OBJAŠNJENJE VIZUALIZOVANIH REZULTATA PRIMENE PRA SREDSTVA -SEZONSKI KALENDAR

Sezonski kalendar kao PRA sredstvo omogućava vizualizovani uvid u četiri osnovna parametra održivog partnerstva. Ovim sredstvom se dobijaju informacije o klimatskim uslovima područja u kome je sredstvo primenjeno, najznačajnijim granama poljoprivrede za dato područje, ekonomskom statusu domaćinstva sa svim navedenim delatnostima kao i na dinamici aktivnosti po polovima u jednom domaćinstvu. Sva četiri parametra su vizuelizovana u jednogodišnjem periodu, za svaki mesec posebno.

Primena sredstava ne podrazumeva dobijanje preciznih informacija koje bi u kalendar bile unešene od strane samog PLA pomagača već se izvođenje sredstava prepušta samoj grupi meštana. Tako i cilj primene sredstava nije samo prikupljanje potrebnih informacija, već i uključivanje meštana Brezovice u process samoupravljanje sopstvene situacije

KLIMATSKI USLOVI: Selo Brezovica nalazi se u zoni umereno kontinentalne klime .Temperature se kreću u rasponu od -10 do 35 C

Zime su ne toliko hladne, sa normalnom količinom snega, mada u poslednjih nekoliko godina sve manje pada značajan sneg. Leta su poslednjih nekoliko godina sa izrazito sušnim periodima i visokim temperaturama u julu i avgustu ali se u ovom mestu i u sparnim danima oseća blag povetarac. Proleća i jesen su jako slični sa padavinama manjeg intenziteta. Zime počinju već početkom novembra i traje do marta meseca.U aprilu i maju temperaturne razlike su dosta manje i tada počinje proleće sa povremenom kišom.

POLJOPRIVREDNE GRANE MEŠTANA BREZOVICE :

Toku primene sezonskog kalendara,meštani Brezovice su kao najznačajnije grane poljoprivrede izdvojili:voćarstvo (malina, kupina, šljiva, jabuka), ratarsku proizvodnju, stočarstvo (govedarstvo, svinjarstvo i ovčarstvo) kao i sakupljanje šumskih plodova i seča šuma odnosno priprema i prodaja drva za ogrev.

Uzgajanje **maline i kupine** je najznačajnija grana u voćarstvu i predstavlja izvor prihoda meštana Brezovice. Početkom februara već se kreće sa prskanjem i čišćenjem starih izdanaka i vezivanje rodniha za tekuću godinu. U februaru i martu pored rezanja veoma je značajno i đubrenje ovih voćnih kultura. U aprilu je vrlo značajna zaštita rodniha izdanaka hemijskim tretiranjem, s tim što zaštita i u maju mora biti što učestalija ukoliko su vremenske okolnosti takve da doprinose razvoju bolesti i štetočina. Sredinom juna i u julu odvija se berba malina a sa završetkom berbe malina počinje berba kupina koja traje sve do početka septembra. Berba malina ubraja se u veoma teške poslove jer se odvija u vreme najvećih vrućina. Berba kupina je nešto lakša ili je i cena na tržištu u zadnjih nekoliko godina dosta niska .

Proizvodnja jabuka: Radovi u zasadu jabuka se obavljaju u zavisnosti od vremenskih prilika, ako je blaga zima, rezidba, đubrenje i zimsko prskanje obavljaju se januaru, februaru, ako je oštrija zima ti radovi se pomeraju za povoljniji period, koji je obično u martu mesecu.

Od marta do berbe jabuka vreme je zaštite zasada od bolesti i štetočina. Berba kreće od polovine avgusta, pa sve do kraja septembra, u zavisnosti od sorte. Novembar i decembar su meseci mirovanja.

Proizvodnja šljive u Brezovici je dosta zastupljena, obično su to zasadi Požegače, Čačanske rane, Čačanske rodne, Stenli itd...Sezonski radovi u šljivicima se obično obavljaju kao i kod jabuke, s tim što se stabla kod šljive kreće u martu. Maj, jun i jul su meseci kada se vrši zaštita intenzivnih zasada šljive od bolesti i štetočina. Od sredine avgusta do početka septembra traje berba .

Sročarstvo: Što se tiče stočarske proizvodnje u Brezovici se najviše uzgajaju krave, ovce i svinje. Bavljenje stočarskom proizvodnjom zadnjih godina sveden je manje više za svoje potrebe. Krave se najčešće drže u štalama i hrane hranom koja je u toku letnjih meseci pripremljena, dok je kod ovaca u toku letnjih meseci prisutan i sistem pašnog uzgoja. U ovom kraju ne praktikuje se muža ovaca tako da se njihov uzgoj vrši prvenstveno zbog mesa i vune.

Ratarska proizvodnja: Kao najznačajnije ratarske kulture, primenom ovog sredstva ispoljavaju se ječam, pšenica, ovas i lucerka. Kod ozime pšenice priprema zemljišta i setva vrši se od polovine septembra do polovine oktobra. Prihrana se vrši u aprilu a žetva početkom jula meseca. Setva jare pšenice kao i ječma i ovasa odvija se u aprilu mesecu i osim prihrane drugih aktivnosti nema dok se žetva obavlja u avgustu.

Što se tiče lucerke i veštačkih livada njihova setva se takođe obavlja u aprilu mesecu, tako da u junu sledi već prva kosidba koja daje minimalne prinose i nastavlja se do septembra, obično se po površini godišnje daju tri kosidbe (tri trave). Lucerka i veštačke livade su višegodišnje tako da u narednih nekoliko godina osim prihrane i kosidbe drugog posla nema. Prirodne livade takođe daju mogućnost jedne kosidbe u julu mesecu.

Sakupljanje pečuraka i šumskih plodova: Zbog izuzetno povoljnog geografskog položaja i povoljnih vremenskih uslova meštani Brezovice bave se prikupljanjem šumskih plodova (pečuraka, divljih jagoda, šipuraka) od kojih ostvaruju i zaradu. Sakupljanje pečuraka je u maju- junu u zavisnosti od vremenskih uslovi. Divlja jagoda se takođe bere u tom periodu, dok je berba ostalih šumskih plodova uglavnom aktuelna u jesen (septembar mesec).

Seča šume: Bogatstvo brezovom, bukovom šumom kao i četinarima omogućava meštanima da se bave i sečom šuma i od toga ostvaruju prihode. Seča se obavlja po potrebi ali je najintenzivnija u septembru i oktobru kada je najveća potražnja drva za ogrev.

Ekonomski status domaćinstva sa svim navedenim delatnostima:U selu Brezovica prihodi se ostvaruju tokom cele godine mada su najveći u junu, julu i avgustu kada se se obavlja berba maline i kupine, nešto većih prihoda ima i u septembru i oktobru kada se obavlja seča šuma i sakupljanje šumskih plodova ali su manji od junskih i julskih prihoda .

Rashodi su takođe prisutni tokom cele godine, meštani smatraju da su oni čak i veći od prihoda, najveći su u aprilu i maju, kada se vrši nabavka repromaterijala za setvu, priprema zemljišta, kao i ostali troškovi koje nose prolećne aktivnosti u poljoprivredi. Rashodi su dosta visoki i u julu i avgustu jer se tu uračunavaju i troškovi berbe i transporta maline i kupine.

Podela rada prema polnoj razlici i dinamika aktivnosti. Na radovima pre svega u poljoprivredi podjednako su zastupljena oba pola .

Ženski deo populacije u Brezovici aktivan je tokom cele godine. Najintenzivniji period rada je od aprila do septembra gde žene pored svojih svakodnevnih obaveza u domaćinstvu, imaju i dosta posla i u poljoprivrednoj proizvodnji. Jedine aktivnosti u kojima ne učestvuju

žene su aktivnosti sa mehanizacijom. Nešto manje rada žene očekuje jedino u zimskom periodu.

Muški deo populacije intenzivnije odmara u zimskom peridu, veće aktivnosti počinju sa martom i traju sve do novembra meseca

5.KATEGORIZACIJA PREMA IZVORIMA PRIHODA-PRA SREDSTVO -VIZUALIZACIJA

POLJOPRIVREDNI IZVORI PRIHODA	VANPOLJOPRIVREDNI IZVORI PRIHODA
PROIZVODNJA MALINE 30 %	KREČARSTVO 30%
ŠUMSKI PLODOVI 15%	PLATA IZ RADNOG ODNOSA 50%
PROIZVODNJA KUPINE 5%	PENZIJA IZ RADNOG ODNOSA 10%
PROIZVODNJA ŠLJIVE 5%	POLJOPRIVREDNA PENZIJA 40%
PRODAJA PRASADI 10 %	
PRODAJA TELADI 5%	
PROIZVODNJA MLEKA 5%	
PRODAJA JAGNJADI 3%	
PROIZVODNJA MEDA 5%	
PRODAJA DRVA ZA OGREV 20%	

Sredstvo je primenjeno u manjoj grupi od 5 meštana sela, dve žene i tri muškarca. Primena ovog sredstva ima za cilj vizuelizovano predstavljnje učešća poljoprivrede u ukupnom ekonomskom sistemu sela. Sredstvo razdvaja prihode na poljoprivredne i van poljoprivredne i pokušava da izvore prihoda rasporedi na osnovu dva kriterijuma unutar svake grupe. Prvi kriterijum je značaj pojedinog izvora prihoda sa obzirom na njihov ekonomski doprinos domaćinstva koje ga ostvaruje. Drugi kriterijum je broj domaćinstva, izražen procentualno, koji ostvaruje navedeni izvor prihoda.

Vanpoljoprivredni izvori prihoda u Brezovici su krečarstvo koje ostvaruje 30% domaćinstava, zatim veliki procenat domaćinstava prihode ostvaruje platom iz radnog odnosa 50%, što se tude penzija stečenih u radnom odnosu prihode ostvaruje 10% domaćinstava, procenat domaćinstava koji prihode ostvaruju poljoprivrednom penzijom je 40 % mada su poljoprivredne penzije dosta manje, ali ne i beznačajne.

Kao **najznačajniji izvor iz poljoprivrednih prihoda** je prihod koji se ostvaruje prodajom maline (30%), zatim prodajom drva za ogrev(20%). Zbog izuzetnog povoljnog geografskog položaja meštani Brezovice bave se prikupljanjem šumskih plodova tako da prihode ostvaruje 15% domaćinstava, meštani prihode ostvaruju i prodajom kupine, šljive 5% zatim prasadi, teladi i jagnjadi(5-10%). Kroz prodaju mleka se obzirom na vrlo nisku otkupnu cenu, učestvuje se sa oko 5% domaćinstava otprilike isti procenat prihoda ostvaruje se i prodajom meda.

Meštani su naveli kao problem nestabilnost tržišta i cena proizvoda zato su primorani da se bave različitim vrstama proizvodnje da bi pokrili eventualne gubitke na pojedinim vrstama proizvoda.

6. KATEGORIZACIJA PREMA ŽIVOTNOM STANDARDU- PRA-SREDSTVO-VIZUALIZACIJA

DOMAĆINSTVO IZNAD PROSEKA	PROSEČNO DOMAĆINSTVO
<ul style="list-style-type: none"> -Plata i/ili penzija -prosečno 4-5 ha zemlje -prosečno 1,5 ha oranica -1-2 traktora -veći broj priključnih mašina -2-3 ha šume -radna snaga -seoski turizam -prihodi od prodaje maline ,kupine... - prosečno 8-9 grla stoke - prosečno 5-10 kokošaka <p style="text-align: right;">10%</p>	<ul style="list-style-type: none"> -plata ili penzija -traktor -osnovne priključne mašine -radna snaga -3 ha zemlje -0.5-0.7 oranica -prihodi od prodaje , maline, kupine,drva za ogrev ,šumski plodovi... -prosečno 7 grla stoke -prosečno 5-10 kokošaka <p style="text-align: right;">55%</p>
STARAČKO DOMAĆINSTVO	SAMAČKO DOMAĆINSTVO
<ul style="list-style-type: none"> -penzija pretežno poljoprivredna -traktor (starosti 25-30)godina -motokultivator -prosečno 4-5 grla stoke -5-10 kokošaka -3 ha zemlje -0,2-0,3 ha obrađene površine - nedostatak radne snage -prihodi od šumskih plodova <p style="text-align: right;">15%</p>	<ul style="list-style-type: none"> -penzija poljoprivredna -motokultivator -1-2 ovce -3-4 kokoške -0.2 ha obrađene površine -nedostatak radne snage -poljoprivredna proizvodnja za svoje potrebe -prihodi od šumskih plodova <p style="text-align: right;">20%</p>

OBJAŠNJENJE VIZUALIZOVANIH REZULTATA PRIMENE - PRA SREDSTAVA-KATEGORIZACIJA PREMA ŽIVOTNOM STANDARDU

Sredstvo je primenjeno u grupi sastavljenoj od šest meštana sela, dve žene i tri muškarca. Ovo sredstvo nam omogućava sticanje uvida u način na koji meštani sela prave razlike prema standardu domaćinstva, koliko različitih kategorija standarda u selu ima i koliko domaćinstava je obuhvaćeno svakom kategorijom. Meštani, učesnici u radu grupe, su razlikovali četiri različite kategorije prema životnom standardu, koja obuhvata sva domaćinstva sela.

Prosečnih seoskih domaćinstava ima oko 55%. Karakteristike prosečnog domaćinstva u Brezovici su sledeće: prihode ostvaruje od plate ili penzije zatim od prodaje maline, kupine, šljive, prasadi i prodajom drva za ogrev. U svom domaćinstvu imaju dovoljno radne snage kao i traktor i osnovne priključne mašine, prosečno domaćinstvo Brezovice karakteriše i posedovanje prosečno 3-4 ha zemlje, od toga 0.5-07 čine oranice dok ostatak čine livade, pašnjaci i šume, zatim prosečno 7 grla stoke (1 krava ,1 krmača, 5-6 ovaca) i 5-10 kokošaka.

Domaćinstva koja su iznad proseka u Brezovici ima oko 10%. Njihovi prihodi se sastoje od 1-2 plate i 1-2 radničke ili poljoprivredne penzije kao i prihodi ostvareni od prodaje maline, kupine, šljive prodaje drva za ogrev. U Brezovici postoje domaćinstva koja prihod ostvaruju putem seoskog turizma.

Domaćinstvo iznad proseka poseduju od mehanizacije 1-2 traktora i veći broj priključnih mašina imaju dovoljno radne snage i obrađuju oko 1.5 ha oranica dok ostatak zemlje čine livade, pašnjaci i šuma. Domaćinstvo iznad proseka karakteriše i prosečno imanje 10-11 grla stoke (1-2 krave,1-2 krmače 6-7 ovaca).

Staračkih domaćinstava (sa dva starija člana) u Brezovici ima oko 15%. Osnovne prihode ostvaruju od penzije poljoprivredne ili ostvarene u radnom odnosu, a nešto manje i od prodaje sakupljenih

šumskih plodova, traktor i osnovne priključne mašine poseduju mada je mehanizacija dosta stara (20-30) godina. Prosečno imaju 4-5 grla stoke (1 krmača, 3-4ovce) 5-10 kokošaka. Poseduju i oko 3 hektara zemlje mada nemaju dovoljno radne snage, tako da obrađuju 0.2 -0.3ha zemlje, a ostatak je pretvoren u livade i pašnjake.

Samačkih domaćinstava ima oko 20 %. Karakteristike ove kategorije domaćinstava su: prihodi od penzije poljoprivredne ili ostvarene iz radnog odnosa kao i od prodaje šumskih plodova. Mehanizaciju uglavnom ne poseduju, eventualno neko domaćinstvo ima motokultivator. Poljoprivrednom proizvodnjom se bave samo za svoje potrebe, tako da obrađuju oko 0.20 % zemlje dok je ostatak pretvoren u livade i pašnjake! Što se tiče domaćih životinja zadržali su prosečno 1-2 ovce i 3-4 kokoške ili su bez njih.

7. STVARANJE OPCIIJA ZA POBOLJŠANJE -SREDSTVO PLANIRANJA -VIZUALIZACIJA

SAMI	SAMI UZ POMOĆ	SAMO UZ POMOĆ
<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna organizovanost proizvođača (udruženja ,zadruga) • Porast broja neoženjenih	<ul style="list-style-type: none"> • Nesiguran plasman • Zastarela poljoprivredna mehanizacija • Zapostavljena edukacija poljoprivrednih proizvođača • Nepostojanje hladnjače • Porast broja staračkih domaćinstava • Zamiranje kulturnog života • Povraćaj doma kulture • Ekologija (deponije i zagađene reke	<ul style="list-style-type: none"> • Loša i nedovoljna infrastruktura • Nerentabilna proizvodnja • Niske cene poljoprivrednih proizvoda • Nepokrivenost signalom mob.telefona

OBJAŠNJENJE VIZUALIZOVANIH REZULTATA PRIMENE SREDSTAVA PLANIRANJA -STVARANJE OPCIJE

Ovo sredstvo primenjeno je u većoj grupi sastavljenoj od 23 meštana (5 žena i 18 muškaraca). Stvaranje opcija, kao sredstvo planiranja, primenjuje se na rezultate primene prvog sredstva situacione analize-predstavljanje situacije u selu. Nakon primene drugih PRA sredstava i dovršetka situacione analize, ovo sredstvo se u fazi planiranja PLA metode, vraća na probleme koje su meštani identifikovali primenom PRA sredstava - predstavljnja situacije u selu i kategorizacije prema njihovim mogućnostima da učestvuju u rešavanju tih problema .

Otuda su sve identifikovane probleme meštani, učesnici u radu grupe podelili na one koji mogu da reše sami, uz pomoć sa strane i samo uz pomoć sa strane .

Mi sami: Meštani su procenili da mogu sami da unaprede svoje organizovanje i na taj način poboljšaju svoju poziciju na tržištu, kao i da problem velikog broja neženja moraju da reše sami.

Mi sami uz pomoć sa strane: Za veći broj problema(nesiguran plasman, zastarela mehanizacija, nepostojanje hladnjače, porast staračkih domaćinstava, zamiranje kulturnog života, povraćaj doma kulture, saniranje divljih deponija i čišćenje reka kao i

problem edukacije poljoprivrednih proizvođača) meštani su se izjasnili da mogu jednim delom da učestvuju u njihovom rešavanju, unosom vlastitih sredstava, ali im je potrebna dodatna podrška, pre svega finansijska. **Samo uz pomoć sa strane** :Meštani misle da bi država trebala zaštititi poljoprivredne proizvođače garantujući im minimalnim otkupnim cenama,kako bi pokrili troškove proizvodnje,loša i nedovoljna infrastruktura meštani smatraju da je problem koji se jedino može rešiti samo uz pomoć sa strane kao i rešavanje problema pokrivenosti signalom za mobilne telefone .

LIČNA KARTA BREZOVICE

Uvod

Selo Brezovica (250-540 m.n.v) nalazi u centralnom delu Srbije, na desnoj obali Zapadne Morave i na brežuljkastim padinama šumovite planine Goč. Udaljeno je 12 km od grada Trstenika i isto toliko od poznate Vrnjačke Banje. Selo je zapravo na tromedi između tri opštine: Trstenika, Vrnjačke Banje i Aleksandrovca, tako da ima odličan geografski položaj.

Samo selo preseca Brezovička reka stvorivši živopisnu dolinu. Brežuljkast reljef, umereno kontinentalna klima, vijugav tok Brezovačke reke, brze planinske rečice, šumski kompleksi koji se smenjuju sa vinogradima i oranicama, raznolik biljni i životinjski svet čine ovaj kraj veoma zanimljivim.

Pejzažom dominiraju brezove šume, breza je samonikla biljka u Brezovici, od ostalih biljnih vrsta takođe ima puno četinara kao i bukve.

Od životinjskih vrsta najviše ima fazana i začeva, a postoje i gatari sa divnjim svinjama i srnama, a inače čitavo područje Brezovice i susednih sela čine lovni rezervat.

Brezovica ima 781 stanovnika u 213 domaćinstva i spada u jedno od manjih seoskih naselja u opštini Trstenik. Prosečna gustina naseljenosti je ispod 100st/km². Zahvata prostor od 1390 ha. Kako je dolina Brezovačke i Popinske reke veoma bogata mermerom stanovništvo se uglavnom bavi krečarskim zanatom i to više od dva veka, pa je tako Brezovica veoma poznata po proizvodnji kvalitetnog kreča, osim krečarstva, stanovništvo se bavi voćarstvom i stočarstvom.

Brezovica raspolaže različitim tipovima zemljišta od onih više klase do onih na kojima nije moguća određena poljoprivredna proizvodnja .

Parcele na kojima se uzgajaju maline i kupine uglavnom su male površine 20 -30 ari.

VOĆARSTVO

Malina

Uzgajanje maline je najzastupljenija grana u voćarstvu i predstavlja najznačajniji izvor prihoda 70-80 % meštana sela Brezovica

Specifičnost ove proizvodnje je povoljan klimatski i geografski položaj .

U februaru i martu kreće se sa đubrenjem, čišćenjem starih izdanaka i vezivanjem rodniha za tekuću godinu. Ova mera je značajna za prinos i kvalitet ploda pa proizvođači vrše odabir najzdravijih, dobro razvijenih prečnika u gornjoj zoni oko 10 mm. Unošenje stajnjaka je veoma korisna mera bar svake druge godine. Odmah potom kreće se sa osnovnom obradom zemljišta i prskanjem koje se prema potrebi nastavlja u aprilu i maju.

Sredinom juna pa u sledećih 30-40 dana je berba maline. Tada je potreban veliki broj radnika, da bi na vreme mogao sav rod da se obere. Berba se obavlja svakog dana, i po najvećoj vrućini i zato meštani ovaj rad ocenjuju kao jedan od težih. U septembru i oktobru se obično skidaju stari rodni izdanci i vrši hemijska zaštita novih izdanaka. Novembar, decembar i januar su vreme kada malinjaci miruju i „u njih se ne ulazi,,

Kupina

Uzgajanje kupine je po mnogo čemu slična sa procesom obrade i proizvodnje maline. Skoro svi radovi, osim berbe obavljaju se u isto vreme.

Đubrenje, uklanjanje starih izdanaka i prskanje kreće već u februaru. Obrada zemljišta vrši se odmah po vezivanju novih rodniha izdanaka, obično u martu.

Zemljišta novih izdanaka od bolesti i štetočina neophodna je sve do jula, a učestalost zavisi od vremenskih prilika. U maju je neophodno

skraćivanje novih rodni izdanaka. Berba kreće krajem jula i traje do početka septembra. Ona nije toliko komplikovana i zahtevna kao malina, ali takođe zahteva veliku angažovanost radne snage. U oktobru je neophodno još jednom hemijski zaštititi nove izdanke i prema potrebi razvezati i očistiti stare.

Proizvodnja šljive

Proizvodnja šljive je ranijih godina zauzimala značajno mesto u poljoprivrednoj proizvodnji Brezovice. Meštani ovog sela su u prošlosti sticali izvesne prihode proizvodnjom i preradom šljive i to pre svega pečenjem rakije. Zasadi šljive sve više ustupaju mesto proizvodnji maline i kupine.

Proces proizvodnje šljive je nešto manje zahtevan od proizvodnje maline i kupine, ali takođe zahteva rezidbu, đubrenje, okopavanje, zaštitu i prskanje. Sve to je neophodno uraditi od februara do maja, kada počinje sazrevanje plodova i kada je obično potrebno samo pokositi šljivake. Berba je obično krajem avgusta i u septembru.

Proizvodnja jabuke

Što se tiče većih zasada jabuke oni su retki, ali skoro svako domaćinstvo ima ili manje zasade ili po nekoliko stabala u okviru okućnice.

Radovi u zasadu jabuka obavljaju se u zavisnosti od vremenskih prilika. Rezidba, đubrenje i prskanje obavljaju se u februaru eventualno u martu. Od marta do berbe vrši se zaštita od bolesti i štetočina. Berba se obavlja od septembra najkasnije do oktobra zavisno od sorte.

STOČARSTVO

Govedarstvo

U prošlosti je govedarstvo imalo znatno veću ulogu. Vremenom je govedarstvo bivalo sve manje zastupljeno prvenstveno zbog male isplativosti krava.

Danas većina goveda pripada simentalskoj rasi i rasi domaćeg šarenog govečeta. Goveda se obično drže u štalskim objektima (zatvoren sistem uzgoja) osim u letnjem periodu kada se kombinuje ispaša i štala.

Goveda se uglavnom hrane zelenom kabastom hranom, u zimskom periodu zastupljena je ishrana lucerkinim senom ili senom trava-detelinskim senom kao i trskom kukuruza. Ishrana teladi se zasniva na ishrani mlekom u prva dva- tri meseca kada se obiju od mleka oni se prodaju u retkim sličajevima se tove.

Govedarstvo u ovom kraju ne igra značajnu ulogu, gajenje se u većini slučajeva svodi na gajenje za svoje potrebe. Status govedarstva bi se znatno mogao povećati kada bi se obezbedilo tržište za proizvedene količine mleka i mlečnih proizvoda.

Ovčarstvo

Ovčarstvo se u Brezovici zasniva na kombinovanom štalskom -pašnjačkom načinu uzgoja, što potvrđuju i podaci koji su dobijeni primenom sezonskog kalendara. Ispaša je osigurana od aprila do novembra i tada se ovce napasaju na pašnjacima koji se nalaze u okviru atara sela Brezovica. U zimskom periodu drže se zatvorene

Oborima-stalama i tada se hrane isključivo senom. Pred jagnjenje, ovcama se daje određena količina koncentrovanih hraniva a ishrana jagnjadi se prvih četrdesetak dana zasniva isključivo na sisanju. U martu i aprilu počinje prihrana jagnjadi pre svega kabastim hranivima .

STARI ZANATI

Vodenice potočare

Ovaj stari zanat je nekada bio veoma rasprostranjen. Sagrađene su početkom i u prvoj polovini 20. og. veka, u Brezovici nekada je bilo 18 vodenica potočara, a danas nažalost u funkciji su samo 2 i u njima se povremeno pokrene vodenički kamen da bi stari vodeničar umleo brašno.

Desetak okolnih sela trsteničke i aleksandrovačke opštine ovde je svakodnevno mlelo brašno a danas je malo onih koji žele da osele ukus prošlih vremena i starinske pogače.

Da bi se u vodenici potočari umlelo brašno prvo mora da se iz reke navrnuti voda u jaz. Iz jaza dolazi voda u bukvu, pa kad se ona ispuni vodom dolazi do cipuna iz koga pod pritiskom udara u drveni točak sa perima, i on se tada pokreće. Taj drveni točak okreće vodenički kamen.

Žito se stavlja u koš, i prilikom okretanja vodeničkog kamena žito koje ispada iz koša se smelje sa njim. Brašno pada u sanduk ili mučnjak. Vodeničko kamenje se pravi u susednim selima Popina i Dublje. Obzirom da je najveći deo atara ovih sela izgrađen od kvarcitnog peščara i kvarcita.

Pečenje kreča

Krečarstvom se ljudi ovoga kraja bave veoma dugo . Postoji jedna legenda koja kaže da su još pećinski ljudi pekli meso na kamenu krečnjaku i primetili da su da se posle nekoliko loženja kamen na jednoj strani ispekao i počeo da se runi. Kada je na njega pala kiša stvorio se kreč kao kajmak. Dakle, njima se pripisuje da su otkrili tajnu pravljenja kreča .

Krečane se prave od cigle (pečene ili nepečene). Dva do tri puta godišnje cela krečana se premazuje mešavinom smonice i pleve da bi se zaštitila cigla kako bi trajala duže .

U Brezovici ih danas ima oko 30, od kojih samo nekoliko aktivno peku kreč.

Da bi se dobio kreč, prvo mora da se navadi kamen krečnjak iz majdana (kamenoloma)koji se nalazi u blizini, a se on vadi tako što se stena buši specijalnom bušilicom dok se ne odvali komad stene, a tek onda se on razbija u komade

U majdanu su nekada postojale 2 pećine, od kojih je jedna zatrpana kada je pravljen put, a druga nije dovoljno istražena jer je veoma duboka .

Iz majdana se kamen vozi do krečane i onda ona počinje da se dene (pakuje). Uvek je “dene” dvoje ljudi i to tako što uđu kroz vrata krečane i slažući kamenje u krug dok ga ne svedu u ćemer(luk). Zatim jedan majstor ulazi u krečanu sa vrha i nastavlja da “dene”, a drugi čekićem razbija kamenje i dodaje ovom prvom

Kada je sve gotovo, krečana se zapali i loži toliko dugo koliko uslovi zahtevaju (kvalitet drva ,vlaga krečane, kiša itd), u zavisnosti od toga ona gori od 36 do 48 sati, u jednom trenutku dostiže temperaturu i do 1700 C (postaje užarena peć u kojoj se zapali kamen krečnjak) krečnjak ima određenu količinu vlage i dok ne ispari ne može da postane kreč.

Kada je ispečena krečana se hladi 12 sati, zatim se otvore vrata i počinje se sa utovarom kreča. Jedna krečana može da ispeče od 2 do 10 tona kreča, ali su ovde naizastupljenije krečane kapaciteta 7-8 tona.

Od 1 kg kreča dobije se 4 kg gašenog ili krečarskim žargonom rečeno 1 kg kreča pije 3 litra vode. Prilikom loženja za 1 tonu kreča potrebno je utrošiti 2 metra kvalitetnih drva. Krečarstvo je stari zanat *ovog* sela, toliko je ušao u krv njegovih meštana da su o njemu ispevane i pesme

Brezovački krečari

BREZOVICA ISPOD GOČ PLANINE
NADALEKO ČUVENO JOJ IME
JER OD BANJE TO NIJE DALEKO
MOŽEŠ DOĆI PREKO BRDA PREKO
U NJOJ IMA MNOGO LEPIH ČARI
JER TU ŽIVE I RADE KREČARI
PRIRODA JE OBDARILA TAKO
DO ZARADE MOŽE DOĆI SVAKO
KREČNJAK KAMEN POZNAT NA SVE STRANE
KVALITETAN I NEMA MU MANE
KAMENOLOM TO JE MAJDAN STARI
ŠTO MU RUDU KORISTE KREČARI
TO JE MAJDAN ŠTO MU RA VNE NEMA
DO BANATA I DO RAVNOG SREMA
TU BREZOVCI RADE NA VELIKO
DA NEMOŽE DA IH PREĐE NIKO
SVI SE REDOM UDRUŽILI TAKO
DO ZARADE MOŽE DOĆI SVAKO
JEDNI KAMEN IZ MAJDAN A VADE
DRUGE GRUPE NA LOŽENJU RADE
TREĆI BRINU ZA POGONSKU SNAGU
SKUPO DRVO NEKA IDE K VRAGU
JER JE ISTO PRESKUPO A KRIZA
PA JE TEŽE DOĆI DO DEVIZA
JEDNA GRUPA MAJSTORINE PRAVE
ŠTO KREČANU ZNAJU DA NAPRAVE
PET A GRUPA VOZI NA SVE STRANE
KREČ PRODAJU BEZ IKAKVE MANE
A TRGOVCI BEZ IKAKVE MUKE
U ŠIČARU PROTRLJJU RUKE
SUPER ROBA ZA TO NEMA KRIZA
DA PRODAJOM DOĐU DO DEVIZA
BREZOVICU PREPOZNATI LAKO
BAŠ ZBOG KREČ A U NJU DOĐE SVAKO
ATI EVO U CELOJ SRBIJI
KRALJEVAČKI PIJAC NAJMILJI
DOĐI SAMO U KRALJEVO BRAJKO
MI ĆEMO SE POGODITI LAKO
EVO KREČ A IZ NAŠEG MAJDAN A
TRADICIJA DA TU NEMA RAVNA

I TVOJ DEDA DOKLE JE ŽIV BIO
BREZOVAČKI KREČ JE ON TROŠIO ATI
NEKA IDE DO ĐA VOLA NEKA TROŠE
KREČ IZ JELENDOLA NEKI KAŽU I
TERAJU ŠALU PRONAŠLI S U MANU
BEOMAL U BEOMAL JE KAKO KAŽU
LJUDI OD NJGA ĆE ZGRADA DA
ZASMRDI ZATO BATO AKO TI JE ZGODA
TEBE NUDI BREZOVAČKA ROBA KUPI
KREČ A KOLIKO TI TREBA ČVRSTO
VEŽE , CEMENT I NE TREBA
BREZOVČANI TAKO VEŠTI LJUDI SVOJ
PROIZVOD SVUDA DA PONUDI LEV AČ
,ŽUPA SVE DO MITROVICE PREKO NIŠA
SVE DO ĐAKOVICE ETO TAKO
BREZOVČANI RADE SVOJIM KREČOM
NOVE KUĆE GRADE ALI SADA U
NOVIJE VREME RADE LJUDI A RADE I
ŽENE OMLADINA NUDI PROGRAM
NOVI SVI NAPOSLU ILI SU U ŠKOLI
POSTIGNUTO NAJBOLJE REŠENJE
SVAKO IMA SVOJE ZAPOSLENJE PA JE
STANDARD NARASTAO TAKO DA SE
MOŽE POHVALITI SVAKO TU NAM
REKA BRŠLJANICA TEČE TU SE LEPA
ŠLJIVOVICA PEČE TU JE BAZEN DA SE
OKUPAMO I KOD NJEGA DA SE
ODMARAMO KRKUŠICE ŠTO NAM
REKU KRASE I KREČANE KOJE SE NE
CASE.

(pesmu napisao Milan Glidzić –Glidza)

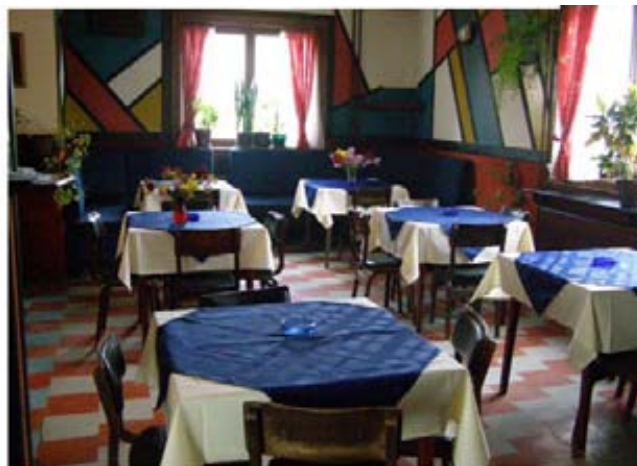
RURALNI TURIZAM:

Brezovica raspolaže sa 19 ležajeva u tri domaćinstva (8 dvokrevetnih i 1 trokrevetna) sa mogućnošću proširenja.

Turističko - ugostiteljska kuća "Brezovica" je nosilac seoskog turizma u selu Brezovica, kao i u opštini Trstenik čiji je vlasnik porodica Glidžić koja se od 1991.godine uspešno bavi seoskim turizmom.

Turističko ugostiteljska kuća "Brezovica" raspolaže sa 3 dvokrevetne i 1 trokrevetnom sobom(na dve sobe jedno kupatilo)prijatnim restoranom koji ima kapacitet da u jednom momentu ugosti 30 gostiju.

U letnjem periodu izuzetno je atraktivan bazen za kupanje koji je napravljen još 1967. god kao okosnica seoskog turizma poluolimpijskih razmera puni izvorskom vodom, okružen je zelenilom koje upotpunjuje lepotu pejzaža, tako da u letnjim mesecima veliki broj meštana kao i gostiju spas od visokih tempetarura nađe baš u njemu.

Ugostiteljska kuća "Brezovica" ugostila je stotine porodica, kako iz zemlje tako i iz inostranstva i svi su bili oduševljeni lepotama ovog sela. Najveći promet zabeležen je 2002 .godine, kada je ostvareno 500 noćenja.

Ponudu Turističko -ugostiteljske kuće "Brezovica" upotpunjuje i etno muzej u kome je postavka starih predmeta, a posetioци koji posete Brezovicu mogu kupiti i sa sobom poneti suvenire, kao što su razne vrste slatka, razni likeri, rakije, vunene čarape, vuneni prsluci i ostale proizvode koje su proizveli domaćini i domaćice sela Brezovica.

ETNO SELO "RAKEZIĆ"

Etno selo "Rakezić" je projekat novijeg datuma. Nedavno je 18 domaćina osnovalo udruženje pod nazivom "Domaćini sela Brezovica", a ovdašnji dugogodišnji učitelj sada nastanjen u susednom selu Štulac, Miroslav Rakezić sa rođacima preuređuje deset hektara imanja na oko 500 metara nadmorske visine u etno turistički kompleks.

Rakezić je kupio veći broj starih brvnara, u budućem etno-selu izgradiće restoran sa 12 kuća koje će imati ukupno 25 ležajeva za goste. Brezovčani se maksimalno trude da stvore zanimljive sadržaje, kako gostima boravak na selu ne bi bio dosadan i nadaju se da će ovog leta njihov broj biti znatno veći. I da će turisti koji budu posećivali Vrnjačku Banju i Manastir Ljubostinja biti dragi gosti Brezovčana.

Tu su i Ozonske staze- starih zanata pa svi ljubitelji planinarenja, ali i ovi koji vole stare zanate, ovde mogu provesti prijatne trenutke.

Na ulasku u selo postavljena je tabla dobrodošlice

**“PA KO PRIRODU I
ČISTU EKOLOŠKU SREDINU VOLI,
NEKA IZVOLI !!!”**